

... do sada je evidentirano preko 83 tisuće žrtava ustaškog krvoločnog režima. Od toga najviše Srba, pa onda Židova, Roma i Hrvata koji su nevini izginuli na najbrutalniji mogući način jer u Jasenovcu nisu postojale plinske komore, već samo puške, meci, kundaci, batine i glad. [...] Nezavisna Država Hrvatska jedina je imala logor za djecu gdje su sve njegove stanovnike mlađe od 14 godina odmah ubijali i tako smaknuli njih preko dvadeset tisuća...

Poziv za odlazak na Narodnu komemoraciju povodom Dana proboja logoraša došao mi je u inbox prije koji tjedan i odmah sam odlučio raskršiti raspored da ostavim taj petak slobodnim. Već valjda deset godina u glavi mi stoji zabilježeno, podcrtano i podebljano: **Jasenovac**. Nije to neka to-do lista, iako ih često sastavljam i rijetko ih se pridržavam. Još manje je to nešto pored čega samo želim staviti kvačicu "viđeno". Osobno, odlazak u Jasenovac mi predstavlja mješavinu civilizacijskog bontona i dugovanja prema onima koji su na mene izrazito formativno utjecali. Posjetio sam nekoliko sličnih lokaliteta, uglavnom prilikom kratkih boravaka u Njemačkoj, međutim, uvijek u kontekstu studijskih izleta praćenih narativnom rekonstrukcijom muzejskog vodiča. Ti odlasci na mjesta bivših koncentracijskih logora, tih sablasnih rančeve tuge, boli i smrti, uz stručno vodstvo, uvijek su bili iskustveno ograničeni jer bi me zadržali na distanci, odnosno u sferi imaginacije koju prizivam recimo kada čitam knjige ili slušam nečije priče. Da budem potpuno iskren, nisam očekivao da će prvi odlazak na komemoraciju za logoraše u Jasenovac biti drugačiji.

Nas osmero "omladine iz MAZ-a", kako nas vole zvati starije antifašistkinje i antifašisti, u petak u devet ujutro stopilo se s puno većom grupom raspričanih penzionera iza hotela Esplanade. Nažalost, nije se mogla ne uočiti poprilična generacijska rupa, budući da je većina mlađih od 65 u trenutku našeg okupljanja uvelike već stigla na svoja radna mjesta ili sjela u predavaonice. Upravo izbor dana je možda i jedina boljka Narodne komemoracije. Takva situacija, međutim, niti je organizacijski propust, a niti se stvorila slučajno. Naime, već četvrtu godinu zaredom Savez antifašističkih boraca i antifašista u suradnji s predstavnicima organizacija vjerskih zajednica i manjina prkosi službenom Zagrebu. HDZ-ova Vlada i većina u Saboru Jasenovac posjećuju u vlastitom, "državnom" aranžmanu, uglavnom s figom u džepu ili pojedinačno i po skrivečki, što dalje od objektiva kamera, trudeći se da što manje nagrizažu brižno uzgajanu ideologiju tuđmanizma – tog seta vrijednosti koji između ostalog otvoreno njeguje veoma opasan nacionalistički sentiment. Usudio bih se pomisliti da bi za trenutnu garnituru na vlasti

vjerojatno najlakše bilo da je Jasenovac u nekim zadnjim geografskim prekrajanjima Balkana završio izvan granica Hrvatske. Samo da se HDZ ne mora svake godine iznova pred Bruxellesom pridržavati nekih ugovorenih civilizacijskih vrijednosti, pa onda raditi takozvanu kontrolu štete pred vlastitim glasačkim tijelom.

Već neko vrijeme gazili smo autocestom, dok sam ja gledao kroz prozor kako se provlače tmurni i kišom nabrekli oblaci. Ispod njih na poljima uz cestu svako toliko iskočila bi pumpa za vađenje nafte, koje su vjerojatno i razlog zašto ni jedan politički režim ne bi poželio da toga područja nema u svojim granicama. U jednom trenutku na razglasu umjesto Narodnog radija pozdravio nas je glas voditeljice puta i dao neke osnovne informacije o Danu proboja logoraša i samom koncentracijskom logoru:

...do sada je evidentirano preko 83 tisuće žrtava ustaškog krvoločnog režima. Od toga najviše Srba, pa onda Židova, Roma i Hrvata koji su nevini izginuli na najbrutalniji mogući način jer u Jasenovcu nisu postojale plinske komore, već samo puške, meci, kundaci, batine i glad. (...) Nezavisna Država Hrvatska jedina je imala logor za djecu gdje su sve njegove stanovnike mlađe od 14 godina odmah ubijali i tako smaknuli njih preko dvadeset tisuća...

Dok je tako redala podatke pomislio sam kako ljudski um jednostavno ne dozvoljava da itko može pojedinačno takve razmjere zločina procesuirati kroz svakodnevnu emociju poput tuge ili boli. To je i jedan od razloga zašto revizionisti i ostali kvaziznanstvenici u službi nacionalističkih ideologija uspijevaju imati želudac za olako relativiziranje zločina i javno iskrivljavanje nekih utvrđenih činjenica.

Koji kilometar od odredišta prvo sam u daljini ugledao betonski cvijet kako para sivo-zeleni horizont, a kad smo se malo približili osvanula je i duga kolona kišobrana. Pet autobusa krenulo je iz centra Zagreba da bi se pridružiti desecima drugih, prepunih ljudi iz zemlje i regije. Bila je to masa od neke četiri tisuće posjetitelja, koji su kao i svih prethodnih godina došli odati počast ubijenima, nerijetko nekome iz bliže ili šire porodice. Iskricali smo se u blizini muzeja i pod sve jačom kišom te nimalo ugodnom aprilskom hladnoćom prošetali uhvatiti korak s kolonom. Put koji nas je vodio prema spomeniku paralelno prate željezničke šine, a nekoliko desetaka metara dalje na njima stoji kompozicija stočnih vagona iz vremena NDH, koje su ustaše prekvalificirali za prijevoz nevinih zatvorenika. Negdje u blizini vlaka priključili smo se koloni i brzinom okovanih nogu skrenuli s asfalta na puteljak izrađen od drvenih pragova pruge koja je još prije 74 godine vodila u ozloglašeni logor smrti. Većina oko nas u rukama je nosila crvene karanfile, a oni koji više nisu mogli podnijeti kišu i nisku temperaturu kroz blato su se probijali prema parkiralištu ostavljajući iza sebe prigušene glasove s razglasa. Ni najiskusniji muzejski vodiči ne bi svojom pričom mogli stvoriti toliko sumornu atmosferu kao što je bila tog jutra u Jasenovcu.

U trenutku kad je naša grupa dohvatila udaljenost na kojoj se razumiju govornici, riječ su imali predstavnici vjerskih zajednica. Umjesto govora oni su svaki služili neki komad vjerskog obreda što osobno ne smatram prikladnim, ali ajde. Tek se govor **Ognjena Krausa** ispred Koordinacije židovskih općina ozbiljno dotaknuo suvremenih problema komemoracije u Jasenovcu:

Danas se dopušta stavljanje znaka jednakosti između NDH i antifašističkog pokreta NOB-a. Opet smo ovdje, već četvrti put, sami, mi potomci žrtava zločinačke NDH. Mi nikada nismo izjednačavali hrvatski narod s NDH, ali nećemo nikada prihvatiti da su žrtve Jasenovca i Bleiburškog polja isto. O ustaškom pozdravu Za dom spremni dao je mišljenje Ustavni sud, zabranjen je Ustavom i zakonima Republike Hrvatske, no dok se ZDS ne makne iz upotrebe, nećemo sudjelovati u službenoj komemoraciji.

Kraus je potpuno opravdano dodao da radikalna desnica sve slobodnije istupa u javnom prostoru, kao što se primjerice dogodilo samo dva dana ranije postrojavanjem HOS-ovaca u Splitu, uz bezrezervnu prisutnost političara i zaštitu policije. Dotaknuo se i problema sudjelovanja Sabora i Vlade u organizaciji ustašoidne komemoracije na Bleiburgu i njihov angažman preblago je ocijenio previše entuzijastičnim, umjesto neprihvatljivim. Za kraj, podvukao je možda i najvažniji problem današnjeg suočavanja s prošlošću od strane političkih struktura u modernoj Hrvatskoj:

Vrijeme je da prijedemo s riječi na djela, da se pogledamo u oči, i složimo se da je NDH bila zločinačka tvorevina te da treba zabraniti i njezine oznake. Neka se jasno kaže da se u Hrvatskoj događao holokaust i da oni koji to negiraju moraju snositi posljedice.

Po završetku govora vratili smo se na drvene pragove i krenuli u smjeru parkirališta dok su u pozadini svirali teški tonovi romske violine i izazivali trnce u tijelu. Meni je ostalo još samo da u muzeju među 83 tisuće zapisanih potražim oca, ujaka i djeda moje bake, koje su u ljeto 1942. ustaše odveli s Papuka zajedno sa svim preostalim muškarcima iz sela, pa ih negdje na toj poljani oko današnjeg spomenika bez ikakvog razloga smaknuli. Ne znam ni kako su ti ljudi izgledali jer slavonski seljaci iz prve polovice prošlog stoljeća nisu baš često dolazili u kontakt s fotoaparatom, ali čim sam uočio njihova imena na zidu iznenada su navrle emocije. Istovremeno me rastužila i utješila činjenica da na ovaj način barem za sada prkose vremenu, ali i ovoj današnjoj mučnoj ideološkoj manipulaciji ljudske nesreće. I s tatine strane djed mu je nasilno odveden iz bosanskog mjesta te ubijen zbog lošeg roditeljstva budući da su mu se sva djeca starija od 16 (petero braće i sestara) već u prve dvije godine rata odlučila pridružiti partizanskom pokretu. Nažalost, on nije evidentiran jer je vrlo moguće da nije ni stigao do

Jasenovca ili je ubijen na nekom drugom mjestu. Tako sam pri povratku u Zagreb shvatio da se ovakav tip posjeta bivšem koncentracijskom logoru u svakom pogledu razlikuje od neke terenske nastave. Zato sve koji nisu bili do sada pozivam da se druge godine, bez obzira na osobni motiv, pridruže Narodnoj komemoraciji, jer prisustvo takvom događaju jednako je podrška ožalošćenima koliko i borba protiv današnjih oblika fašizma.

Već dan kasnije premijer se obratio medijima i na način prikladan vremenu PR-šminkanja pokušao se ograditi od svih prozivki rekavši da je upravo on taj čovjek na političkoj sceni koji radi najviše da se poštuju žrtve i nedvosmisleno osude ustaški zločini. I da to jest istina, vrlo je jednostrana i zapravo apsolutno nikoga odgovornog na vlasti ne abolira jer nije samo problem stava prema prošlosti, nego nažalost sve više postaje pitanje odnosa prema sadašnjosti. Stav Vlade prema prošlosti i poštovanje prema žrtvama ne zaustavlja, a kamoli da procesuiraju, ni jednog jedinog novog fašista u Saboru, ni na internetskim portalima, ni na ulicama hrvatskih gradova. Ne kažnjava se trovanje javnog prostora revizionizmom, ne sankcionira svastike i uhata U na zidovima osnovnih škola, a još manje se stišava sve jače i sve prisutnije glasove koji se ne prestaju ponositi zločinima ustaškog režima.

Autor: **S.V.**

Fotografija: **MAZ**

